

REPREZENTACJA PODMIOTÓW NIEBĘDĄCYCH OSOBAMI FIZYCZNYMI W POSTĘPOWANIU CYWILNYM

Agnieszka Nawojska-Fahrenholz

REPREZENTACJA PODMIOTÓW NIEBĘDĄCYCH OSOBAMI FIZYCZNYMI W POSTĘPOWANIU CYWILNYM

Agnieszka Nawojaska-Fahrenheit

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

SERIA **MONOGRAFIE**

Stan prawny na 7 listopada 2019 r.

Recenzent

dr hab. Kinga Flaga-Gieruszyńska, prof. US

Wydawca

Małgorzata Stańczak

Redaktor prowadzący

Joanna Tchorek

Opracowanie redakcyjne

Sylwia Wiśniewska

Projekt okładek serii

Wojtek Kwiecień-Janikowski, Przemek Dębowski

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2020

ISBN 978-83-8160-987-6

ISSN 1897-4392

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Książkę dedykuję
mojemu mężowi Tomaszowi i córce Larysie

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	17
Wstęp	21
Rozdział I	
Osoby prawne i jednostki organizacyjne niebędące osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną w polskim prawie cywilnym	27
1. Osoby prawne w polskim prawie cywilnym	27
1.1. Normatywna koncepcja osób prawnych.....	27
1.2. Pojęcie osoby prawnej.....	29
1.3. Katalog osób prawnych.....	32
1.4. Kategorie osób prawnych	33
2. Zdolność prawna i zdolność do czynności prawnych jako atrybuty osobowości prawnej	36
2.1. Pojęcie zdolności prawnej	36
2.2. Zdolność prawna osób prawnych	38
2.3. Pojęcie zdolności do czynności prawnych.....	40
2.4. Zdolność do czynności prawnych osób prawnych	41
3. Jednostki organizacyjne niebędące osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną (art. 33 ¹ k.c.) – pojęcie i status	43
3.1. Ułomne osoby prawne w prawie cywilnym	43
3.2. Odpowiednie stosowanie przepisów o osobach prawnych do ułomnych osób prawnych	50
3.3. Katalog ułomnych osób prawnych.....	51

3.4. Przyznanie zdolności prawnej ułomnym osobom prawnym	58
3.5. Subsydiarna odpowiedzialność za zobowiązania ułomnych osób prawnych	60

Rozdział II

Działanie w procesie cywilnym i dokonywanie czynności procesowych przez osoby prawne i ułomne osoby prawne	65
1. Przesłanki działania osób prawnych i ułomnych osób prawnych w postępowaniu cywilnym	65
1.1. Uwagi ogólne	65
1.2. Teoria organów	67
1.3. Teoria przedstawicielstwa	68
1.4. Porównanie teorii organu i przedstawicielstwa	69
1.5. Działanie ułomnych osób prawnych nieposiadających organów	72
1.6. Warunki skutecznego działania przez organy osób prawnych oraz ułomnych osób prawnych w postępowaniu cywilnym	74
1.6.1. Warunki skutecznego podejmowania czynności przez organ w procesie	74
1.6.2. Obowiązek wykazania umocowania przy pierwszej czynności procesowej	76
1.6.3. Sposób działania Skarbu Państwa w postępowaniu cywilnym	79
2. Zdolność sądowa i procesowa osób prawnych i ułomnych osób prawnych	85
2.1. Pojęcie zdolności sądowej	85
2.2. Zdolność sądowa a zdolność prawna	88
2.3. Zdolność sądowa jako przesłanka procesowa	89
2.4. Podmioty, którym przysługuje zdolność sądowa	92
2.5. Szczególna zdolność sądowa	97
2.6. Zdolność sądowa Skarbu Państwa	100
2.7. Zdolność sądowa pracodawcy i organu rentowego	100
2.8. Zdolność sądowa organów państwowych oraz państwowych jednostek organizacyjnych bez osobowości prawnej	106

2.9. Zdolność sądowa organów	108
2.10. Ocena zdolności sądowej podmiotów, których zdolność sądowa jest łączona ze stanowiskiem lub określoną funkcją oraz zastępców pośrednich	111
2.11. Zdolność procesowa osób prawnych i ułomnych osób prawnych	124
2.12. Zdolność procesowa jako przesłanka procesowa	126
2.13. Katalog podmiotów posiadających zdolność procesową	127
2.14. Podmiotowy zakres zdolności procesowej	128
2.15. Przedmiotowy zakres zdolności procesowej	128
2.16. Zdolność sądowa i procesowa a legitymacja procesowa	129
2.17. Zdolność postulacyjna	131
3. Czynności procesowe	132
3.1. Pojęcie czynności procesowej	132
3.2. Cel czynności procesowych	135
3.3. Forma, miejsce i czas dokonania czynności procesowych	135
3.4. Wadliwość czynności procesowej	138
3.4.1. Rodzaje uchybień prowadzących do wadliwości czynności procesowej	138
3.4.2. Sankcje i następstwa wadliwych czynności procesowych	140
4. Reprezentacja osób prawnych i ułomnych osób prawnych w postępowaniu cywilnym	144
4.1. Pojęcie reprezentacji na gruncie prawa materialnego i procesowego	144
4.2. Reprezentacja osób prawnych	148
4.2.1. Pojęcie reprezentacji w kontekście działań organu osoby prawnej, przedstawiciela i pełnomocnika	148
4.2.2. Reprezentacja a prowadzenie spraw spółki	150
4.3. Zakres reprezentacji na przykładzie spółek prawa handlowego	154
4.4. Charakterystyka sposobów reprezentacji	155
4.4.1. Reprezentacja jednoosobowa i samodzielna	156

4.4.2. Reprezentacja łączna	161
4.5. Pozbawienie prawa reprezentacji	165
4.5.1. Wyłączenie reprezentacji w drodze umowy w spółkach osobowych prawa handlowego	165
4.5.2. Pozbawienie prawa reprezentacji na mocy uchwały	169
4.5.3. Pozbawienie prawa reprezentacji na mocy prawomocnego orzeczenia sądu	171
4.5.4. Utrata zdolności do pełnienia obowiązków osoby wchodzącej w skład organu spółki kapitałowej	175
4.5.5. Ograniczenie prawa reprezentacji w spółkach kapitałowych	178
4.6. Reprezentacja w Krajowym Rejestrze Sądowym	179

Rozdział III

Reprezentacja przez podmioty trzecie	183
1. Pełnomocnicy procesowi podmiotów postępowania cywilnego	183
1.1. Uprawnienie do działania przed sądem przez pełnomocnika	183
1.2. Zakres podmiotowy pełnomocników procesowych	184
1.3. Pełnomocnicy profesjonalni	188
1.4. Przymus adwokacko-radcowski	190
1.4.1. Zakres przedmiotowy przymusu adwokacko- radcowskiego	192
1.4.2. Zakres podmiotowy przymusu adwokacko- radcowskiego	194
1.5. Pełnomocnik z urzędu	199
1.6. Osoby związane z mocodawcą umowami cywilnoprawnymi	204
1.7. Pracownik	206
1.8. Osoba sprawująca zarząd majątkiem lub interesami strony	207
1.9. Współuczestnik sporu	208
1.10. Uczestnik postępowania	210

1.11. Działanie za Skarb Państwa Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej w postępowaniu cywilnym.....	211
1.12. Konieczność wykazania umocowania.....	215
2. Pełnomocnicy w postępowaniu cywilnym ustanawiani na mocy przepisów szczególnych.....	220
2.1. Reprezentacja spółki kapitałowej w sporze z członkiem zarządu	220
2.1.1. Rada nadzorcza jako reprezentant spółki kapitałowej w sporze z członkiem jej zarządu....	225
2.1.2. Pełnomocnik powołany w spółce kapitałowej uchwałą zgromadzenia wspólników lub walnego zgromadzenia jako reprezentant spółki kapitałowej w sporze z jej członkiem zarządu	227
2.1.3. Pełnomocnik spółki kapitałowej ustanowiony w postępowaniu o stwierdzenie nieważności lub uchylenie uchwały wspólników lub zgromadzenia	231
2.2. Komandytariusz jako pełnomocnik.....	239
2.3. Akcjonariusz jako pełnomocnik spółki komandytowo-akcyjnej.....	242
2.4. Pełnomocnik powołany uchwałą walnego zgromadzenia jako reprezentant spółki komandytowo-akcyjnej.....	244
2.5. Pełnomocnik reprezentujący spółdzielnię ustanowiony w postępowaniu o uchylenie uchwały walnego zgromadzenia	246
3. Prokurent	248
3.1. Instytucja prokury.....	248
3.2. Umocowanie prokurenta do czynności sądowych.....	254
3.3. Problematyka udzielenia prokury lub pełnomocnictwa członkowi organu nadzoru oraz organu reprezentacji albo przedstawicielowi organizacyjnemu mocodawcy	258
3.4. Udzielenie prokury osobom pozbawionym prawa reprezentacji.....	263

4. Likwidator	267
5. Kurator	271
5.1. Kurator materialny osoby prawnej	273
5.2. Kurator procesowy	279
5.3. Kurator w przepisach Kodeksu spółek handlowych	283
5.4. Kurator w towarzystwie ubezpieczeń	285
6. Zarządca przymusowy w fundacji	286
7. Zarządca przymusowy we wspólnocie mieszkaniowej	288
8. Przedstawiciel do prowadzenia bieżących spraw stowarzyszenia	297
9. Zarządca w przedsiębiorstwie państwowym	298
10. Zarządca komisaryczny	301
11. Kierownik tymczasowy przedsiębiorstwa państwowego ...	303
12. Syndyk	304
13. Nadzorca i zarządca w postępowaniu restrukturyzacyjnym i upadłościowym	315
13.1. Zarządca	317
13.2. Wejście interwenienta samoistnego ubocznego do postępowania cywilnego na przykładzie nadzorcy sądowego. Instytucja interwencji ubocznej	319

Rozdział IV

Rodzaje naruszeń przepisów dotyczących reprezentowania podmiotów postępowania cywilnego w postępowaniu

cywilnym i ich procesowe skutki	327
1. Utrata zdolności sądowej podmiotów postępowania cywilnego i jej skutki procesowe	327
1.1. Utrata zdolności sądowej podmiotów postępowania cywilnego – uwagi ogólne	327
1.2. Przyczyny utraty zdolności sądowej	329
1.3. Możliwość uzupełnienia braków w zakresie zdolności sądowej	334
1.4. Brak zdolności sądowej jako podstawa zawieszenia postępowania cywilnego z urzędu	337
1.5. Brak zdolności sądowej podmiotów postępowania cywilnego a nieważność postępowania	340
1.5.1. Nieważność postępowania – uwagi ogólne	340

1.5.2. Brak zdolności sądowej podmiotów postępowania cywilnego jako przyczyna nieważności postępowania	342
1.6. Brak zdolności sądowej podmiotów postępowania cywilnego a wznowienie postępowania	345
1.6.1. Skarga o wznowienie postępowania – uwagi ogólne	345
1.6.2. Brak zdolności sądowej podmiotów postępowania cywilnego jako podstawa skargi o wznowienie postępowania	350
1.7. Wpływ utraty zdolności sądowej podmiotów postępowania cywilnego na udzielone pełnomocnictwo procesowe	350
2. Braki w składzie organu oraz brak organu powołanego do reprezentowania podmiotów postępowania cywilnego w postępowaniu cywilnym i ich skutki procesowe	351
2.1. Uwagi ogólne	351
2.2. Wadliwość w składzie organu. Pojęcie organu kadłubowego	352
2.3. Skutek braku organu powołanego do reprezentowania w postaci ustanowienia kuratora procesowego	356
2.4. Możliwość uzupełnienia braków w składzie organów... ..	357
2.5. Braki w składzie organów jako przyczyna obligatoryjnego zawieszenia postępowania cywilnego	360
2.6. Skutek procesowy braków w składzie organu w postaci odrzucenia pozwu	365
2.7. Skutek procesowy braku organu w postaci nieważności postępowania	368
2.8. Skutek procesowy braku organu w postaci wznowienia postępowania	370
2.9. Wpływ braków w składzie organów podmiotów postępowania cywilnego na udzielone pełnomocnictwo procesowe	372
3. Działania nienależycie umocowanego pełnomocnika procesowego i ich procesowe skutki	375

3.1. Nienależycie umocowany pełnomocnik jako przyczyna nieważności. Uwagi ogólne.....	375
3.2. Pojęcie nienależyciego umocowania pełnomocnika procesowego	376
3.3. Skutki procesowe dołączenia do akt sprawy wadliwego lub nieodpowiadającego wymogom procesowym pełnomocnictwa.....	380
3.4. Brak należytej reprezentacji strony w znaczeniu braku prawidłowego umocowania pełnomocnika procesowego jako przesłanka wznowienia postępowania	389
3.5. Skutki procesowe odmowy ustanowienia pełnomocnika z urzędu.....	393
3.6. Skutki naruszenia przymusu adwokacko-radcowskiego.....	394
3.7. Skutki procesowe nieprzedstawienia dokumentów wykazujących umocowanie	400
3.8. Skutki procesowe naruszenia zasad reprezentacji przewidzianej na mocy przepisów szczególnych na przykładzie pełnomocnika, o którym mowa w art. 210 k.s.h.	405
4. Skutki procesowe naruszenia obowiązków dotyczących podstawienia procesowego.....	409
4.1. Uwagi ogólne.....	409
4.2. Skutki procesowe postępowania cywilnego przeprowadzonego bez udziału podmiotu podstawionego	410
4.3. Skutki procesowe utraty przez podmiot podstawiony uprawnienia do wykonywania swojej funkcji.....	410
4.4. Skutki procesowe pozostałych naruszeń związanych z podstawieniem procesowym	414
5. Skutki procesowe naruszenia przepisów o udziale w postępowaniu cywilnym nadzorcy sądowego w postępowaniu układowym.....	417
6. Skutki procesowe nieprawidłowej reprezentacji Skarbu Państwa w postępowaniu cywilnym	419

6.1. Niewłaściwa reprezentacja Skarbu Państwa i jej procesowe skutki	422
6.2. Skutki udzielenia pełnomocnictwa procesowego przez niewłaściwy organ państwowej jednostki organizacyjnej	433
6.3. Procesowe konsekwencje braku obligatoryjnego zastępstwa Skarbu Państwa wykonywanego przez Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej.....	434
Wnioski końcowe	437
Bibliografia.....	443
Orzecznictwo	455

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

- k.c. – ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2019 r. poz. 1145 ze zm.)
- k.h. – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 27.06.1934 r. – Kodeks handlowy (Dz.U. z 1934 r. Nr 57, poz. 502)
- k.p. – ustawa z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2019 r. poz. 1040 ze zm.)
- k.p.c. – ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2019 r. poz. 1460 ze zm.)
- k.r.o. – ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodziny i opiekuńczy (Dz.U. z 2017 r. poz. 682 ze zm.)
- k.s.h. – ustawa z 15.09.2000 r.– Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2019 r. poz. 505 ze zm.)
- pr. adw. – ustawa z 26.05.1982 r. – Prawo o adwokaturze (Dz.U. z 2019 r. poz. 1513 ze zm.)
- pr. not. – ustawa z 14.02.1991 r. – Prawo o notariacie (Dz.U. z 2019 r. poz. 540 ze zm.)
- pr. pras. – ustawa z 26.01.1984 r. – Prawo prasowe (Dz.U. z 2018 r. poz. 1914)
- pr. przed. – ustawa z 6.03.2018 r.– Prawo przedsiębiorców (Dz.U. z 2019 r. poz. 1292)
- pr. rest. – ustawa z 15.05.2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne (Dz.U. z 2019 r. poz. 243 ze zm.)
- pr. spół. – ustawa z 16.09.1982 r. – Prawo spółdzielcze (Dz.U. z 2018 r. poz. 1285 ze zm.)
- pr. stow. – ustawa z 7.04.1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. z 2019 r. poz. 713)

-
pr. upad.	–	ustawa z 28.02.2003 r. – Prawo upadłościowe (Dz.U. z 2019 r. poz. 498 ze zm.)
p.s.w.n.	–	ustawa z 27.07.2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018 r. poz. 1668 ze zm.)
u.d.u.r.	–	ustawa z 11.09.2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (Dz.U. z 2019 r. poz. 381 ze zm.)
u.f.	–	ustawa z 6.04.1984 r. o fundacjach (Dz.U. z 2018 r. poz. 1491)
u.l.d.r.	–	ustawa z 15.06.2007 r. o licencji doradcy restrukturyzacyjnego (Dz.U. z 2016 r. poz. 883 ze zm.)
u.p.g.	–	ustawa z 15.12.2016 r. o Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2019 r. poz. 1265 ze zm.)
u.p.p.	–	ustawa z 27.06.1997 r. o partiach politycznych (Dz.U. z 2018 r. poz. 580 ze zm.)
u.prz.p.	–	ustawa z 25.09.1981 r. o przedsiębiorstwach państwowych (Dz.U. z 2017 r. poz. 2152)
u.r.p.	–	ustawa z 6.07.1982 r. o radcach prawnych (Dz.U. z 2018 r. poz. 2115 ze zm.)
u.rz.p.	–	ustawa z 11.04.2001 r. o rzecznikach patentowych (Dz.U. z 2019 r. poz. 1861)
u.s.g.	–	ustawa z 8.03.1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2019 r. poz. 506 ze zm.)
u.s.p.	–	ustawa z 5.06.1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U. z 2019 r. poz. 511 ze zm.)
ustawa o KRS	–	ustawa z 20.08.1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (Dz.U. z 2019 r. poz. 1500 ze zm.)
u.s.w.	–	ustawa z 5.06.1998 r. o samorządzie województwa (Dz.U. z 2019 r. poz. 512 ze zm.)
u.ś.p.z.	–	ustawa z 5.07.2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2016 r. poz. 1874 ze zm.)
u.w.l.	–	ustawa z 24.06.1994 r. o własności lokali (Dz.U. z 2019 r. poz. 737 ze zm.)
u.z.o.z.	–	ustawa z 30.08.1999 r. o zakładach opieki zdrowotnej (Dz.U. z 2007 r. Nr 14, poz. 89 – akt uchylony)
u.z.z.	–	ustawa z 23.09.1991 r. o związkach zawodowych (Dz.U. z 2019 r. poz. 263 ze zm.)

Instytucje

ETPCz	- Europejski Trybunał Praw Człowieka
KRS	- Krajowy Rejestr Sądowy
NSA	- Naczelny Sąd Administracyjny
SA	- Sąd Apelacyjny
SN	- Sąd Najwyższy
SN (7)	- Sąd Najwyższy w składzie siedmiu sędziów
SO	- Sąd Okręgowy
TK	- Trybunał Konstytucyjny

Czasopisma i Publikatory

Biul. SN	- Biuletyn Sądu Najwyższego
Dz.U.	- Dziennik Ustaw
MoP	- Monitor Prawniczy
MPH	- Monitor Prawa Handlowego
ONSA	- Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego
OSA	- Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OG	- Orzecznictwo Gospodarcze
OSN	- Orzecznictwo Sądu Najwyższego
OSNAPiUS	- Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNC	- Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNC-ZD	- Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNCP	- Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna oraz Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNKW	- Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa
OSPika	- Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
PiP	- Państwo i Prawo
PPH	- Przegląd Prawa Handlowego
PS	- Przegląd Sądowy
PUG	- Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
Wok.	- Wokanda

WSTĘP

Problematyka związana z reprezentacją w postępowaniu cywilnym osób prawnych i jednostek organizacyjnych niebędących osobami prawnymi, którym ustawa przyznała zdolność prawną i sądową, jak dotychczas, nie była przedmiotem kompleksowej analizy dogmatycznej, aczkolwiek zasługuje ona na ujęcie monograficzne. Zazwyczaj w opracowaniach monograficznych z zakresu postępowania cywilnego przedmiotem rozważań jest określona instytucja. W niniejszym opracowaniu natomiast przedmiotem analizy jest nie tylko wiele instytucji procesowych (m.in. zdolność sądowa, zdolność procesowa, nieważność postępowania), ale też – i to w szerokim zakresie – zagadnienia materialnoprawne. Istniała zatem obawa, że na zagadnieniach tych zostanie skupiona nadmierna uwaga. Wydaje się jednak, że dokonana selekcja wybranych kwestii materialnoprawnych, jedynie najistotniejszych z punktu widzenia tytułowej problematyki, unicestwiła to zagrożenie. Omówienie tych kwestii było zaś niezbędne, gdyż rozwiązania materialnoprawne stanowią punkt wyjścia dla oceny poszczególnych problemów procesowych objętych przedmiotem rozprawy. Należy się przy tym zastrzec, że zamiarem autorki nie było w żadnym razie rozwiązywanie powstających w tym względzie kontrowersji, co zresztą byłoby ewidentnym przekroczeniem ram pracy o charakterze procesowym, lecz przede wszystkim uporządkowanie i usystematyzowanie tematyki materialnoprawnej. Celem autorki było też podjęcie próby przeniesienia rozwiązań istniejących w sferze prawa materialnego na grunt przepisów procedury cywilnej.

Należy podkreślić, że określając przedmiot pracy, pominięto zagadnienie reprezentacji osób fizycznych w postępowaniu cywilnym. Zakres przedmiotowy pracy obejmuje natomiast osoby prawne oraz inne jednostki

organizacyjne wyposażone w zdolność prawną, jak również jednostki, którym wprawdzie nie nadano zdolności prawnej, ale na mocy przepisów szczegółowych wyposażono je w tzw. szczególną zdolność sądową, co stwarza tym jednostkom możliwość pojawienia się w postępowaniu cywilnym jako strona. Grupie wszystkich tych podmiotów nadano w pracy zbiorczą nazwę – podmiotów postępowania cywilnego. Wybór takiej nazwy został podyktowany procesowym charakterem pracy. Chodziło o podkreślenie cechy wspólnej tych podmiotów, przez pryzmat której dokonywano analizy poszczególnych wątków w opracowaniu, a mianowicie możliwości zaistnienia konkretnego podmiotu jako strona w postępowaniu cywilnym i podejmowania przez niego czynności procesowych. W pracy omówiono zagadnienia związane z pojęciem reprezentacji tych podmiotów, naruszeniem zasad reprezentacji oraz skutkami tychże naruszeń wyłącznie na płaszczyźnie przepisów procesowych. Problematyce reprezentacji w aspekcie materialnoprawnym w doktrynie do tej pory poświęcono sporo uwagi. Jak już zaznaczono, brakuje natomiast wyczerpującego i kompleksowego opracowania przenoszącego ten temat na grunt procedury cywilnej. Nic w tym dziwnego, tematyka naruszenia zasad reprezentacji została znacznie szerzej potraktowana w prawie materialnym niż w procesowym i wiele kwestii z nią związanych doczekało się na tym gruncie rozwiązań rangi ustawowej. Niektóre z tych rozwiązań nie znajdują jednak swoich odpowiedników w prawie procesowym, na co starano się zwracać uwagę w pracy. Dlatego też w niniejszej rozprawie zasadniczą uwagę poświęcono tematyce reprezentacji w postępowaniu cywilnym.

Głównym zamierzeniem pracy było przedstawienie jak najszerszej tematyki reprezentacji podmiotów postępowania cywilnego w postępowaniu cywilnym i dlatego opisano nie tylko działanie podmiotów występujących w imieniu podmiotów postępowania cywilnego (czyli działanie przez pełnomocników i przedstawicieli ustawowych), ale także zanalizowano problematykę zastępstwa pośredniego, kiedy to podmiot zewnętrzny, działając wprawdzie na rachunek danego podmiotu postępowania cywilnego, wstępuje do postępowania w charakterze strony zamiast podmiotu postępowania cywilnego, działając zarazem w imieniu własnym.

Rozprawa zawiera cztery rozdziały poprzedzone wstępem i zakończone podsumowaniem.

Pracę rozpoczęto od uporządkowania pojęć związanych z zakresem podmiotowym rozprawy. W rozdziale pierwszym omówiono pojęcia osób prawnych i jednostek organizacyjnych niebędących osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną (tzw. ułomnych osób prawnych) wraz ze związaną z nimi instytucją zdolności do czynności prawnych. Kolejny rozdział poświęcony został analizie działania osób prawnych i ułomnych osób prawnych w postępowaniu cywilnym. Wyjaśniono i porównano teorie rządzące tymi działaniami – tj. teorię organów i teorię przedstawicielstwa. Omówiono także problematykę zdolności procesowej oraz, nieco szczegółowiej, zdolności sądowej jako przymiotom warunkującym działanie wskazanych podmiotów w postępowaniu cywilnym. Przedstawiono także koncepcję tzw. szczególnej zdolności sądowej, co spowodowało konieczność poszerzenia zakresu podmiotowego pracy o jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej, którym ustawodawca przyznał, na mocy przepisu szczególnego, zdolność sądową w określonych sprawach lub sytuacjach. Dla wszystkich podmiotów zaliczających się do wszystkich trzech wymienionych grup, a zatem osób prawnych, jednostek wyposażonych w zdolność prawną oraz jednostek wyposażonych w szczególną zdolność sądową przyjęto w pracy, jak już podkreślono, nazwę „podmiotów postępowania cywilnego”. Następnie podjęto próbę zdefiniowania pojęcia reprezentacji, które, jak do tej pory, nie ma swojej definicji legalnej. Przedstawiono również zagadnienia charakterystyczne dla pojęcia reprezentacji, takie jak zakres reprezentacji czy pozbawienie prawa reprezentacji. Osobno omówione zostało także zagadnienie reprezentacji w postępowaniu cywilnym swoistej osoby prawnej, jaką jest Skarb Państwa.

Rozdział trzeci pracy traktuje o działaniu podmiotów postępowania cywilnego realizowanym nie przez ich organy czy przedstawicieli ustawowych, lecz przez podmioty zewnętrzne. Pojawienie się tych zewnętrznych podmiotów w postępowaniu cywilnym w celu realizowania działań podmiotów postępowania cywilnego ma różne przyczyny – może być wynikiem aktu woli samego podmiotu postępowania cywilnego (np. ustanowienie pełnomocnika procesowego) lub następuje z mocy prawa,

a więc niezależnie od woli tego podmiotu (np. powołanie kuratora). Omówiono przede wszystkim instytucje pełnomocników czy przedstawicieli „kodeksowych”, jak również reprezentantów powołanych na podstawie ustaw szczegółowych. Z uwagi na dość liczną grupę nie sposób było omówić wszystkich przypadków reprezentantów, szczególnie tych powołanych na podstawie ustaw szczegółowych. Nie taki zresztą był cel rozdziału. Celem rozdziału było podjęcie próby oceny statusu prawnego tychże zewnętrznych podmiotów zastępujących podmioty postępowania cywilnego w postępowaniu cywilnym. Niektóre z nich zaliczono do kategorii pełnomocników lub przedstawicieli ustawowych. W wypadkach, kiedy pozycja prawna tych podmiotów rodziła wątpliwości, podjęto próbę ustalenia kategorii, do jakiej mogą one zostać zakwalifikowane bądź uznano je za odrębną kategorię niż pełnomocników lub przedstawicieli ustawowych. W rozdziale tym omówiono także działanie przez zastępców pośrednich na przykładzie syndyka, czy działanie podmiotu z uprawnieniami interwenienta ubocznego samoistnego na przykładzie nadzorca sądowego.

Ostatni rozdział dotyczy uchybień procesowych w zakresie szeroko pojętej reprezentacji podmiotów postępowania cywilnego w postępowaniu cywilnym. W rozdziale tym podjęto starania, aby uchybienia te sklasyfikować i kolejno przeanalizować ich skutki procesowe. Rozważania zostały rozpoczęte od poruszenia kwestii związanych z utratą zdolności sądowej i jej procesowych skutków. Wprawdzie pojęcie zdolności sądowej nie zostało bezpośrednio objęte zakresem definicji reprezentacji przyjętej na potrzeby niniejszego opracowania, nie mniej jednak instytucja ta jest tak mocno związana z problematyką reprezentacji, że omówienie kwestii dotyczącej następstw naruszeń z nią związanych w postępowaniu cywilnym wydawało się konieczne. Następnie poświęcono uwagę naruszeniom reguł samej reprezentacji podmiotów prawa cywilnego w postępowaniu, które omówiono na przykładach wadliwości w działaniu przez organy oraz pełnomocnika (czyli takich sytuacji, kiedy działanie w postępowaniu cywilnym odbywa się w imieniu podmiotu postępowania cywilnego). Pominięto w tym rozdziale kwestie związane z reprezentacją przez przedstawiciela ustawowego, jako że sytuacja procesowa tego reprezentanta nie budzi tylu kontrowersji co działanie przez organ czy pełnomocnika, a skutki procesowe

naruszeń w zakresie działania przez niego są tożsame, jak w przypadku działania przez organ. Omówiono też sankcje prezentowanych naruszeń w postępowaniu cywilnym, zachowując przy tym kolejność zgodną z tym, jak te naruszenia są kolejno uregulowane w Kodeksie postępowania cywilnego. Naruszenia zasad reprezentacji w odniesieniu do podmiotów postępowania cywilnego obejmują sytuacje, kiedy strona nie ma zdolności sądowej, organu powołanego do jej reprezentowania lub przedstawiciela ustawowego, albo gdy pełnomocnik strony nie był należycie umocowany i jeżeli strona nie miała zdolności sądowej lub procesowej albo nie była należycie reprezentowana. Zasadnym wydaje się zatem uczynienie uściślenia, że skutki procesowe naruszeń, stanowiących wskazane powyżej sytuacje faktyczne, odnoszą się nie tylko do wypadków niebudzących żadnych wątpliwości, iż mamy do czynienia z reprezentacją podmiotu przez organ, przez przedstawiciela ustawowego, czy sytuacją ustanowienia pełnomocnika. Obejmują one bowiem także wypadki działania takich podmiotów zewnętrznych, których status w odniesieniu do reprezentacji w postępowaniu cywilnym może budzić wątpliwości.

W rozdziale tym zostały również omówione skutki procesowe naruszeń przepisów przewidujących inne sposoby działania podmiotów postępowania cywilnego w postępowaniu cywilnym, takie jak działanie przez zastępców pośrednich, czy działanie podmiotu z uprawnieniami interwenienta ubocznego samoistnego. Poświęcono też uwagę skutkom nieprawidłowej reprezentacji Skarbu Państwa.

Praca została zakończona podsumowaniem zawierającym wnioski i postulaty *de lege ferenda*.

Monografia składa się dwóch niesformalizowanych redakcyjnie części. Pierwsza część związana jest ze sferą materialnoprawną, druga zaś dotyczy płaszczyzny procesowej. Pierwsza część nie ma przy tym jedynie charakteru wstępnego, wprowadzającego do rozważań natury procesowej. Kwestia bowiem w tym, że uregulowania dotyczące działań i reprezentacji podmiotów niebędących osobami fizycznymi w warstwie prawnomaterialnej mają niejako swoje przedłużenie w czynnościach

natury procesowej. Ze względu na takie ścisłe powiązanie obu sfer, rozprawa musiała mieć charakter interdyscyplinarny.

Niniejsze opracowanie jest efektem zaktualizowanej rozprawy doktorskiej, która została obroniona 4.12.2018 r. przed Radą Naukową Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, noszącej tytuł: „Reprezentacja w postępowaniu cywilnym osób prawnych i jednostek organizacyjnych niebędących osobami prawnymi, którym ustawa przyznała zdolność prawną lub sądową”. Szczególne wyrazy wdzięczności składam promotorowi pracy doktorskiej Panu prof. dr hab. Tadeuszowi Wiśniewskiemu, którego naukowa opieka, życzliwa pomoc i cenne uwagi pozwoliły, że praca ta powstała. Dziękuję także za pomoc przy tworzeniu rozprawy doktorskiej promotorowi pomocniczemu Pani dr Joannie Studzińskiej. Serdeczne podziękowania kieruję również do recenzentów rozprawy: Pana prof. dr hab. Józefa Frąckowiaka z Instytutu Prawa Cywilnego Zakładu Prawa Gospodarczego i Handlowego Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego oraz Pana dr hab. Andrzeja Jarochoy z Zakładu Postępowania Cywilnego Wydziału Prawa i Administracji UAM w Poznaniu za cenne uwagi w recenzjach, których uwzględnienie przyczyniło się do aktualnego kształtu monografii.

Rozdział I

OSOBY PRAWNE I JEDNOSTKI ORGANIZACYJNE NIEBĘDĄCE OSOBAMI PRAWNYMI, KTÓRYM USTAWA PRYZNAJE ZDOLNOŚĆ PRAWNĄ W POLSKIM PRAWIE CYWILNYM

1. Osoby prawne w polskim prawie cywilnym

1.1. Normatywna koncepcja osób prawnych

Polski system prawny przewiduje normatywny sposób wyróżnienia osób prawnych (art. 33 ustawy z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny¹ – dalej k.c.), co oznacza, że aby dana jednostka organizacyjna mogła być uznana za osobę prawną, musi istnieć wyraźny przepis, z którego wynika jej osobowość prawna². Osobowość prawna to cecha normatywna, sprawiająca, że osobami prawnymi są wyłącznie jednostki organizacyjne lub jednostki organizacyjne określonego rodzaju, którym przyznano wprost osobowość prawną na mocy przepisu prawa. Podkreślić należy więc, że o osobowości prawnej decyduje wyłącznie przepis prawa, a osobą prawną jest tylko jednostka organizacyjna, która jest przez ustawę za

¹ Dz.U. z 2019 r. poz. 1145.

² A. Wolter [w:] A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2001, s. 204; M. Gutowski, *Nieważność czynności prawnej*, Warszawa 2017, s. 100.

taką uznana³. Na stanowisku takim stoi również orzecznictwo⁴. Wyłomem od tej zasady było stanowisko Sądu Najwyższego przedstawione w uchwale pełnego składu Izby Cywilnej z 14.12.1990 r., III CZP 62/90⁵, w którym Sąd Najwyższy uznał, że pod rządem przepisów Kodeksu cywilnego z 1964 r. oraz przepisów obowiązujących do dnia jego wejścia w życie partie polityczne – działające przed wejściem w życie ustawy z 28.07.1990 r. o partiach politycznych⁶ – miały osobowość prawną, pomimo że nie istniały wtedy żadne przepisy, które przyznawałyby im zdolność prawną.

Sama możliwość posiadania praw lub obowiązków (zdolność prawna) nie pozwala na uznanie jednostki organizacyjnej za osobę prawną. Polski system prawny nie dopuszcza stwierdzania w drodze wykładni, że dana jednostka ma osobowość prawną przez ustalenie, że ma ona cechy osoby prawnej⁷. Tak samo nie można osobowości prawnej wywieść z nom zwyczajowych⁸. Ponadto, osobowości prawnej nie domniemywa się⁹.

Do osób prawnych zaliczamy także te jednostki organizacyjne, które przymiot osobowości prawnej uzyskały dzięki przepisom prawnym i nie utraciły jej na podstawie innych przepisów. P. Sobolewski podaje, że nabycie i utrata osobowości prawnej są zdarzeniami prawnymi, posiadanie zaś przymiotu osoby prawnej to stan prawny, co wiąże się z tym, że ma on charakter ciągły. Jednostka organizacyjna, która uzyskała osobowość prawną na podstawie dyspozycji normy prawnej, pozostaje osobą prawną do czasu zajścia zdarzenia, z którym dyspozycja innej normy prawnej łączy skutek w postaci utraty tej osobowości. Uchylenie przepisu, na podstawie którego jednostki organizacyjne pewnego typu uzyskały osobowość prawną, nie prowadzi do automatycznej utraty

³ J. Frąckowiak, *Osoby prawne* [w:] M. Safjan (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 1, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2012, s. 1203.

⁴ Zob. uzasadnienie wyr. NSA z 31.03.1999 r., II SA 189/99, LEX nr 36639.

⁵ OSNCP 1991/4, poz. 36.

⁶ Dz.U. Nr 54, poz. 312.

⁷ J. Frąckowiak, *Osoby prawne* [w:] M. Safjan (red.), *System...*, s. 1141.

⁸ R. Szczeplaniak, komentarz do art. 33 k.c. [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1, *Komentarz. Art. 1–449¹*, Warszawa 2016, Legalis.

⁹ Zob. wyr. SN z 14.02.2008 r., II CSK 502/07, LEX nr 496376.

osobowości prawnej przez takie jednostki¹⁰. W literaturze często powołuje się tutaj przykład samodzielnych publicznych zakładów opieki zdrowotnej, które nabywały osobowość prawną w momencie wpisu do rejestru KRS na podstawie art. 35b ust. 3 ustawy z 30.08.1999 r. o zakładach opieki zdrowotnej (dalej u.z.o.z.)¹¹. Ustawa ta straciła moc na skutek wejścia w życie ustawy z 15.04.2011 r. o działalności leczniczej¹², która to, w przeciwieństwie do ustawy o zakładach opieki zdrowotnej, nie zawierała przepisu, który *expressis verbis* przyznawałby osobowość prawną samodzielnym publicznym zakładom opieki zdrowotnej istniejącym w chwili jej wejścia w życie, ani który potwierdziłby, że zachowały one osobowość prawną. Powstał zatem problem odnośnie do tego, czy samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej są osobami prawnymi w aktualnym stanie prawnym, głównie z uwagi na to, że zakłady te nadal są wpisane do Krajowego Rejestru Sądowego. W literaturze dylemat ten został ostatecznie rozstrzygnięty i przyjęto, że samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej utraciły osobowość prawną i stały się jednostkami organizacyjnymi na zasadzie art. 33¹ k.c., do których stosuje się odpowiednio przepisy o osobach prawnych¹³. Pogląd ten został też wyrażony w orzecznictwie¹⁴.

1.2. Pojęcie osoby prawnej

Pojęcie osoby prawnej zostało zawarte w art. 33 k.c., zgodnie z którym osobami prawnymi są Skarb Państwa i jednostki organizacyjne, którym przepisy szczególne przyznają osobowość prawną. Przepis ten nie ustala jakichś konkretnych cech normatywnych osób prawnych, jedynie wskazuje katalog osób prawnych. Ustawodawca nie określa także ogólnych cech normatywnych osobowości prawnej. Próbę zdefiniowania pojęcia osoby prawnych podjęto wobec tego w doktrynie. Zdaniem R. Longchamps de Bériera, osoby prawne powinny posiadać zdolność

¹⁰ P. Sobolewski, komentarz do art. 33 k.c. [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2016, Legalis.

¹¹ Dz.U. z 1991 r. Nr 91, poz. 408.

¹² Dz.U. z 2018 r. poz. 2190 ze zm.

¹³ R. Szczepaniak, komentarz do art. 33 k.c. [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny...*

¹⁴ Por. wyr. SA w Krakowie z 12.07.2011 r., I ACa 56/11, OSA 2012/6, poz. 17.

Agnieszka Nawojkska-Fahrenholz – doktor nauk prawnych Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk; radca prawny, członek Okręgowej Izby Radców Prawnych w Warszawie; wieloletni pracownik działu procesowego jednej z warszawskich kancelarii prawnych.

Tematem książki jest problematyka związana z reprezentacją podmiotów niebędących osobami fizycznymi, czyli osób prawnych i innych jednostek organizacyjnych wyposażonych w zdolność prawną, jak również jednostek, które na mocy przepisów szczególnych mają tzw. szczególną zdolność sądową, co umożliwia im występowanie w postępowaniu cywilnym jako strona.

W publikacji wyjaśniono kwestie związane z pojęciem reprezentacji, naruszeniem jej zasad oraz skutkami tych naruszeń na płaszczyźnie przepisów procesowych. Omówiono działanie w postępowaniu procesowym przez pełnomocników i przedstawicieli ustawowych oraz przeanalizowano problematykę zastępstwa pośredniego. Zaproponowano również wiele rozwiązań i postulatów *de lege ferenda*, których celem w głównej mierze jest uniknięcie praktycznych problemów związanych z reprezentacją w postępowaniu cywilnym podmiotów niebędących osobami fizycznymi.

Opracowanie zainteresuje prawników praktyków, przede wszystkim adwokatów i radców prawnych.

ISSN 1897-4392
ISBN 978-83-8160-987-6

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45
ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL
WWW.PROFINFO.PL